

**Manuál pro práci s rodinnými příslušníky a dalšími blízkými
osobami klientů programu Case managementu
Adiktologické ambulance SANANIM**

Case management v léčbě osob ohrožených závislostí na návykových látkách,
které trpí další psychiatrickou diagnózou

CZ.11/MGS/008

Obsah

Obsah.....	1
1. Úvod	2
2. Cílová skupina	2
3. Cíle práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami.....	3
4. Metodika práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami	4
4.1 Poradenský kontakt a dlouhodobá terapie	4
4.2 Specifika práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami v rámci programu Case managementu	5
4.3 Oddělování rolí	6
4.4 Spolupráce s PPR SANANIM	7

1. Úvod

Rodina (potažmo blízké osoby uživatelů návykových látek) hraje při vzniku, rozvoji i léčbě závislosti důležitou roli. Překonávání závislostního problému je obtížným obdobím, ve kterém rodina potřebuje intenzivní podporu a pomoc. Při snaze zapojit do léčby rodinné příslušníky a blízké vycházíme z předpokladu, že experimentování, škodlivé užívání či závislost na návykových látkách jednoho člena zásadním způsobem ovlivňuje nejen jednotlivé osoby, ale i celý rodinný systém. Rodinní příslušníci, partneři anebo blízké osoby jsou často konfrontováni s tím, že plány a představy týkající se jejich společného života jsou kvůli závislostnímu problému nereálné (alespoň nyní za stávající situace).

2. Cílová skupina

Pomyslnou první skupinu tvoří rodiče, resp. rodiny dobře funkční, vztahově i emočně stabilní, s dobrými adaptačními mechanismy, schopní čelit nejrůznějším krizovým situacím. V těchto rodinách bývá problém užívání návykových látek často spíše projevem a důsledkem problémů spojených s dospíváním než součástí nějaké hlubší rodinné krize. Schopnost těchto rodin vyrovnat se se situací, přijmout potřebná opatření a s pomocí odborníka dospět k nějakému řešení, bývá zpravidla dobrá. Často stačí takové rodině poskytnout potřebné informace, pomoci jim zorientovat se v situaci, mobilizovat vlastní uzdravné mechanismy a obtížnou epizodou jejich života je provést. Podobně je to i s partnerskými či jinými blízkými vztahy, kdy se partner přijde informovat o problematice užívání návykových látek, případně možnostech řešení situace a další spolupráci nevyhledává. Děje se tak obvykle prostřednictvím spíše krátkodobého poradenství.

Druhou velkou skupinu tvoří rodiny a partnerské vztahy, které se s problémem drog a závislostí potýkají dlouhodobě, často i mnoho let. Bývají ve stavu značného vyčerpání, ztráty naděje a deziluze. Tento typ klientely, rozhodne-li se vůbec pro spolupráci, vyžaduje zpravidla dlouhodobý kontakt s intenzivní podporou. Změny, jichž musí být dosaženo, aby se klient cítil lépe nebo aby v rodině došlo k pozitivnímu posunu, bývají poměrně hluboké. Tomu také odpovídá délka a intenzita kontaktu s rodinou.

3. Cíle práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami

Obecným cílem je pomoci klientovi přestat těžké životní období s minimem negativních důsledků pro něj i zbytek rodiny.

Prostřednictvím podpůrných, poradenských a terapeutických aktivit je možné zvýšit u zainteresovaných osob subjektivní pocit spokojenosti se životem. Pomoc se zlepšením rodinného či partnerského fungování přispívá v optimálním případě i k pozitivní změně u člena užívajícího návykové látky.

Dalším cílem je podpořit udržení a rozvoj pozitivních změn, k nimž u klienta a jeho rodiny v rámci terapeutického procesu dochází a stimulovat jejich další rozvoj.

Konečným cílem je vyšší kvalita života klienta i jeho rodiny.

V dlouhodobém kontaktu se zaměřujeme na faktory, které mohou rozvíjet, udržovat, případně vést k pokračování závislého chování v rodině. Častými příklady jsou:

- přebírání odpovědnosti i kompetencí za dítě či jiného člena rodiny užívajícího návykové látky, včetně řešení jeho problémů
- akceptace závislého chování člena rodiny
- narušené vztahy v rodině – mezi uživatelem a ostatními členy rodiny nebo mezi členy rodiny navzájem
- nedostatečné nebo nepravdivě vyjadřované emoce
- narušení mezigeneračních hranic
- chování bránící přirozené separaci dítěte
- nedůslednost ve výchovném působení; tabuizaci určitých témat v rodině atd.

4. Metodika práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami

4.1 Poradenský kontakt a dlouhodobá terapie

Poradenství

Poradenství tvoří klíčovou součást nabídky rodinné podpory. Základem je poskytování informací a kontaktů souvisejících s různými možnostmi léčby, edukace ohledně projevů závislosti a způsobu života spojeného s užíváním návykových látek. Zaměřuje se na poskytnutí podpory v situaci, kdy je problém vnímán jako akutní.

Cílem poradenských setkávání je často snaha o udržení kontaktu během překlenování obtížného období a získání motivace pro další kroky. Poradenství buď samo o sobě splní zakázku klienta, nebo přejde v individuální či rodinnou terapii (případně je klient odeslán do další péče). Nabízí osobní kontakt ve formě individuálního setkání či rodinných konzultací, případně blízké osoby odkazuje do jiné služby (jsou-li místně či věcně mimo náš dosah).

Blízká osoba se dostává do kontaktu dvěma způsoby:

- oslovuje naše zařízení samostatně – ať už na základě vlastní aktivity (např. vyhledání na internetu), nebo na doporučení jiné odborné služby
- prostřednictvím klienta (uživatele návykových látek), kterému bylo doporučeno blízké osoby do spolupráce zapojit

Terapie

Způsob práce s rodinou v dlouhodobém terapeutickém kontaktu se opírá o podporu rodinných příslušníků (či jiných blízkých osob) v rozvoji dovednosti řešit společně problémy a používat mezi sebou funkční komunikaci. Konkrétně to jsou např.:

- rozpoznávání pozitivních vlastností ostatních členů rodiny
- oceňování a chválení

- vyjadřování negativních pocitů způsobem, který je srozumitelný a umožňuje příjemci změnit své chování
- aktivní naslouchání
- předkládání požadavků
- dovednost společně utvářet vzájemné dohody (tak aby byly reálné a každý člen měl jasně vyhrazené své úkoly) a držet hranice jejich plnění či neplnění

Ve vztahu k potřebě systematického terapeutického kontaktu je klientovi AA (uživateli návykových látek) doporučováno obrátit se s blízkými osobami na Poradnu pro rodiče (PPR) SANANIM. Stejně tak je blízkým osobám, které vyhledaly pomoc PPR předáván kontakt pro jejich blízkého na AA.

Spolupráce pak může probíhat dvěma způsoby:

- společné setkání za přítomnosti pracovníků obou zařízení (AA a PPR SANANIM) – ať už se jedná o krátkodobé či dlouhodobé setkávání
- jasně oddělené prostory práce s klientem (uživatelem návykových látek) a rodinnými příslušníky či blízkými osobami s možností předávání důležitých informací o spolupráci (za podmínky podepsaného informovaného souhlasu všech uživatelů služeb).

4.2 Specifika práce s rodinou, rodinnými příslušníky a dalšími blízkými osobami v rámci programu Case managementu

Case manager musí být ve vztahu ke klientovi proaktivní a stejně jako přistupuje asertivně ke kontaktu s ním (vyhledává ho v případě vypadávání ze spolupráce), snaží se aktivně působit i na zapojení důležitých členů rodiny a blízkých. Kromě toho, že dokáže rodinným příslušníkům poskytnout podpůrné poradenské a terapeutické intervence (v indikovaných případech i zajistit psychiatrickou péči a farmakoterapii), slouží blízké osoby jako dobrý zdroj pro zvládnutí krizových situací klienta. Zmapování rodinného systému a zapojení blízkých do

spolupráce je důležitým prvkem pro pochopení kontextu situace, ve které se klient nachází. Je nezbytnou součástí nastartování a udržení změny a zdárného průběhu léčby.

Case manager se snaží podporovat komunikaci mezi klientem a blízkými osobami. Hledá v nich zdroj energie a podpory pro klienta. Zároveň myslí i na jejich potřeby, které se snaží ošetřit v rámci rodinných konzultací. V ideálním případě se case manager setkává s klientem a jeho blízkými nejen v prostředí ambulance, ale i na „jejich území“, především v domácnosti. Má tak možnost více nahlédnout do reálných podmínek soužití a zevrubně posoudit vhodnost spolubydlení z hlediska velikosti a členění prostor, vzájemné komunikace, podílení se na chodu domácnosti apod.

V rámci služby case managementu je podpora zaměřená i na řešení praktických záležitostí spadajících např. do sociální problematiky klienta (vyřízení sociálních dávek, komunikace s úřady a dalšími institucemi). Při spolupráci s blízkými osobami lze vedle vztahové roviny poskytnout poradenství a pomoc i v těchto oblastech.

4.3 Oddělování rolí

Při práci s rodinou či blízkými osobami je kladen důraz na to, že primárním klientem je pro naše zařízení osoba se závislostním problémem. Rodinné příslušníky zveme do spolupráce především kvůli získání komplexního náhledu a zpřehlednění klientovy situace.

V rámci projektu Case management v léčbě osob ohrožených závislostí na návykových látkách, které trpí další psychiatrickou diagnózou, jsme měli možnost více nahlédnout do oblasti rodinného a partnerského poradenství a rozšířit tak služby o nezbytný prvek léčebného kontinua.

Pro práci s rodinným či partnerským systémem pracujeme vždy ve dvojici společně s dalším pracovníkem programu case managementu, aby bylo možné rovnocenně dělit pozornost mezi klienta a blízké. Zároveň i proto, aby si klient zachoval pocit, že je tu „jeho“ case manager stále pro něj a na jeho straně.

Pokud se ukáže, že podpůrné intervence nejsou dostatečné a klientovi blízcí by prosperovali ze systematické psychoterapie zahrnující i skupinový program, doporučujeme jim kontakt s kolegy z PPR SANANIM.

4.4 Spolupráce s PPR SANANIM

V rámci práce s rodinou či blízkými osobami uživatele návykových látek úzce spolupracujeme s výše zmíněným zařízením PPR SANANIM poskytující poradenské a terapeutické intervence primárně cílové skupině rodinných příslušníků a blízkých uživatelů návykových látek. Vedle individuálních terapií nabízí klientům možnost účasti na skupinových sezeních. Dlouhodobá terapeutická péče je schopna ovlivnit hlubší procesy a prožívání a pomoci nastartovat a udržet změny v celém rodinném systému. Proto je výhodné obě zařízení propojovat a zajistit tím komplexní péči o klienta – uživatele návykových látek i jeho blízké.